

De opvolger van
Gravin en Noortje

47

wetenschap

TNO werkt aan nieuwe elektrische raketmotor

De elektrische raketmotor zal tien keer kleiner zijn dan de huidige gasmotoren. Met de nieuwe motor kunnen kleine satellieten naar de maan vliegen en zelfs verder. Grote delen van de motor worden gemaakt van siliciumchips, die ook in micro-elektronica zitten. Het Europese project, waaraan TNO meewerkt, moet in 2013 af zijn.

Onze achternaam ouder dan

Nederland maakte van 1810 tot 1813 deel uit van Napoleons keizerrijk. De burgerlijke stand werd in dit land in 1811 ingevoerd door Napoleon. Maar het is een misverstand te denken dat we onze achternamen aan Napoleon te danken hebben.

HANS HOEKSTRA

Achternamen bestonden al eeuwen, maar kregen vanaf 1811 hun definitieve vorm. Er wordt wel eens verondersteld dat typische namen als Hetebrij, Naaktgeboren, Poepjes en Seldenthuis bedoeld waren om Napoleons voorschriften te bespotten. Maar ook die namen bestonden al.

In Frankrijk werd de burgerlijke stand al in 1792 ingevoerd, in België en Luxemburg een paar jaar later. De registratie van huwelijken, geboorten en sterfgevallen werd in Nederland voor 1811 nog door kerken bijgehouden (doop-, trouw- en begrafenisboeken), maar dat werd nu de taak van de ambtenaren van het stadhuis. De eerste huwelijksakten zijn in Amsterdam op 3 maart 1811 door ambtenaren opgemaakt. De eerste inschrijvingen in de geboorte- en overlijdensregisters dateren van 23 juli 1811.

Het Meertens Instituut, een onderzoeksinstituut dat zich bezighoudt met de bestudering en documentatie van Nederlandse taal en cultuur, is vooral geïnteresseerd in de naamkundige kant van de burgerlijke stand. Via de website zijn alle 314.000 familienamen te vinden die in 2007 in de Nederlandse bevolkingsregisters geregistreerd staan: de Nederlandse Familienamenbank. Bij 108.000 namen is aanvullende informatie te vinden: naamsverklaring, oude naamsvermeldingen en ook frequentie. Vul een familienaam in en schuif met het muispijlje over de kaart van Nederland. Het aantal inwoners met die naam wordt per gemeente weergegeven.

Het instituut begon in 1930 als Dialectenbureau. In 1940 werd daar het bureau Volkskunde aan toegevoegd, in 1948 het bureau Naamkunde. Deze drie bureaus kwamen onder de paraplu van de Centrale Commissie voor onderzoek van het Nederlandse Volkseigen, waarvan P.J. Meertens in 1949 directeur werd. Hij ging in 1965 met pensioen.

Het Meertens Instituut kreeg extra belangstelling door de romancyclus *Het Bureau* van J.J. Voskuil, deels gebaseerd op diens loopbaan bij het instituut, toen nog gevestigd in Amsterdam in de Nieuwe Hoogstraat en later op de Keizersgracht. Werknemers stonden model voor personages, zoals de naamkundige Rob Rentenaar: Koois Rentjes in *Het Bureau*.

In 1998 verhuisde het instituut naar de Joan Muyskenweg, waar tot dan Coca-Cola was gevestigd. De drie afdelingen Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde werden gereorganiseerd. Naamkunde viel voortaan onder Variatieliinguïstiek. Leendert Brouwer wijst op een houten bord in de hal dat ooit in de

vestiging Nieuwe Hoogstraat hing: Naamkundebureau, Dialectenbureau, Volkskundebureau. In de hal is nog het enorme houten bureau van Meertens te vinden, met daarop onder meer een prikker met koffiebonnetjes. Volgens Brouwer golden er vaste koffietijden, 's morgens tweemaal, en 's middags werd op een vaste tijd thee gedronken.

Toen Brouwer in 1979 na een afgebroken studie Russisch op de afdeling naamkunde ging werken, was het bureau gevestigd op de Keizersgracht, maar nog niet naar Meertens vernoemd. Op 6 september 1979 werd het naambord van het P.J. Meertens-Instituut onthuld, op de

tachtigste verjaardag van Meertens. Meertens heeft er na de volkstelling van 1947 voor gezorgd dat de naamstrookjes op het instituut terecht kwamen. Het was eigenlijk afvalmateriaal nadat de gemeenten hadden gecontroleerd of het overeenkwam met de burgerlijke stand. Brouwer: "Toch is op anderhalve gemeente na alles naar het instituut gekomen. Er werden werklozen ingeschakeld om de namen te tellen."

Uiteindelijk zijn veertien delen verschenen van het *Nederlands Repertorium van Familienamen*. Elf provincies (Drenthe in 1963 als eerste, Flevo-

land bestond nog niet) en drie steden (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag). Het laatste deel (provincie Limburg) verscheen in 1988.

Brouwer heeft op basis hiervan een met de informatie die hij verzamelde, de Nederlandse Familienamenbank gemaakt. Zijn eigen achternaam staat in de top honderd van de familienamen op de twintigste plaats, een beroepsnaam met aanzien. Een kwart van deze top honderd betreft beroepsnamen, waarvan Bakker op de zesde plaats staat en Visser op de achtste. Bijna de helft van de namen in de top honderd heeft een adresserende functie. De Vries (afkomstig uit Fries-

Allochtone jongeren vliegen eerder uit

Allochtone jongeren verlaten het huis eerder dan de Nederlandse. Allochtonen gemiddeld op 19 jaar, autochtonen op 21 jaar. Ook gaan Turken en Marokkanen eerder op zichzelf wonen. Geleerden van UvA en RUG volgden het geboortecohort 1977 tot 1983 vanaf hun zestiende. In beide groepen vertrokken meisjes eerder dan jongens. (UvA)

Babysterfte in wereld gedaald sinds 1995

Jaarlijks sterven in de wereld 2,64 miljoen baby's tijdens bevalling of vanaf het begin van de zwangerschap. In 1995 waren dit er nog 3,03 miljoen. Twee derde van de bevallingen van een doodgeboren baby vonden op het platteland plaats. Pakistan heeft de hoogste babysterfte: 47 op de 1000. In Nederland is dit 3,3 per 1000. (The Lancet)

Bombinapad

Pad heeft extra afweer in hersenen

Chinese onderzoekers vonden met gen-analyses 59 nieuwe eiwitachtige stoffen in het brein van twee typen Bombinapadden. Deze peptiden beschermen de pad tegen ziekteverwekkende stoffen. Op de huid van kikkers en padden werden eerder 300 peptiden aangetoond, die micro-organismen zoals virussen en bacteriën doden. (Science)

Teun van de Keuken

Loten

Nog nooit leek de scholen-inlootgekke zo groot als nu. Iedere ouder in Amsterdam wil zijn kind het liefst op een categoriaal gymnasium in het centrum. Helemaal zijn velen geroepen, maar weinigen uitverkoren.

In kranten en op televisie beelden van gestreste ouders en huilende kinderen. Heel af en toe zien we een enkele gelukkige uitzondering voorbij schuiven. Zo liet *RTL Boulevard*, de inlootsaga is kennelijk al showbiznieuws, een tweet zien van een meisje dat wel tot de gelukkigen behoort: 'Hoera, ingeloot voor het Barlaeus.'

Gelukkig voor het wicht is het correct spellen van de naam van de zo felbegeerde school geen vereiste om erop toe te worden gelaten. Het gymnasium tegenover Paradiso heet Barlaeus.

Een vriend van mij heeft een kind op de Burghstroom, in mijn tijd een volke lagere school die kinderen opleidde tot mavo of havo. Het vwo was overbodige luxe voor uitsofvers die hun handen niet uit de mouwen wilden steken. De tijden zijn veranderd. Toen mijn vriend op de ouderavond over de lichte rekenachterstand van zijn tienjarige zoon sprak, vroeg de leraar hem

De blanke kindjes krijgen een andere ingang dan de zwarte

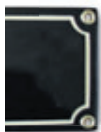
hoe vaak zoonlief naar bijles ging. "Bijles?" vroeg mijn vriend verbaasd. "Ja hoor, hier gaan bijna alle kinderen naar bijles. Elke week oefenen ze Cito-toetsen tot ze erbij neervallen."

Het doel is om op de pre-Cito-toets goed te scoren, zodat ze zich in kunnen schrijven voor hun favoriete elitescholen. De echte Cito-toets is daarna een formaliteit. Mijn vriend hoorde het verbaasd en licht geschokt aan. Hoe ver moet je gaan in de grote scholenrace?

In de *Volkskrant* een verhaal over kinderen die uitgeloot waren voor de scholen van hun gading. Enkelingen gingen uit arren moede kijken bij het Bredero College in Noord, dat een paar elitelklassen voor bollebozen bezit. De gymnasiasten in de dop geschrokken van de donkergekleurde gezichten op het schoolplein. Moesten ze ze zich daartussen gaan begeven? Het schoolhoofd stelde hen gerust. De elitelkindjes krijgen een andere ingang dan de donkere kindjes en ook zullen ze op een ander tijdstip pauzes hebben. Segregatie op school als oplossing. Hoe verschrikkelijk treurig.

t.vandekuken@parool.nl

burgerlijke stand

© Maxime Cardol / Chantal van Wessel / Het Parool

gebleven (zo'n 800.000), maar de helft met die achternaam is uit Amsterdam weggetrokken. De Vries staat in Amsterdam bovenaan.

Volgens Brouwer komen in de top honderd Amsterdam weinig Marokkaanse namen voor, omdat die achternamen een grotere diversiteit vertonen. Ahmed, Singh en Yildirim kwamen in 1947 nog niet voor, maar staan nu in de top honderd.

Naamkunde is volgens Brouwer kwijnend. Op het Meertens Instituut is het aantal afdelingen teruggegaan van drie naar twee, en er dreigt een volgende reorganisatie. "Het is niet het type onderzoek dat men hier wil doen. Vanuit de wetenschap is er weinig interesse, terwijl er bij het publiek juist veel belangstelling is, vooral op het gebied van stambomen. De database met achternamen en voornamen trekt veruit de meeste bezoekers, zo'n tienduizend per dag."

Waar men soms al eeuwen een familienaam bezat, vond men het in 1811 niet nodig om dat formeel te bevestigen. In de naamsaannemingsregisters schreven zich voornamelijk Joodse inwoners in, aangezien zij nu naast het eigen Joodse naamsysteem gebruik moesten maken van het burgerlijke naamsysteem.

Verder vond naamsaanneming vooral plaats in plattelandsgemeentes in Friesland, Groningen, Drenthe en op de Veluwe, waar men zich tot dan toe voornamelijk van het patroniemenstelsel bediende. Een patroniem betreft een achternaam die is afgeleid van vaders voornaam, generatiegebonden: Jelle Douwes; Jelle de zoon van Douwe – de zonen van Jelle heetten op hun beurt Douwe Jelles. Daar kwam nu een vaste familienaam voor in de plaats. Behalve de patroniem bestond ook de alias of bijnaam, die vaak in plaats kwam van de oorspronkelijke achternaam.

Ook na migratie werd de naam aangepast. In Amsterdam werd iemand die uit het zuiden kwam, De Vlaming genoemd, of De Waal. Buitenlandse namen werden eveneens aangepast: Denis werd de De Nijs, d'Orange werd Van Oranje, Fassbinder werd Vastbinder. Soms leverde aanpassing minder wenselijke associaties op: Abercrombie werd Apekrom, Copin werd Koppijn, Pilgenroth werd Pielkenrood.

Nu worden namen van migranten pas na een naamswijzigingsprocedure aangepast: de Chinese naam Wong Lua Hing werd veranderd in Van Wolingen en een Marokkaan kreeg als achternaam Van Mokum.

land) staat het hoogst genoteerd, op de derde plaats. Een aantal achternamen duidt een uiterlijk kenmerk aan, zoals De Groot, De Bruijn en De Lange. Volgens Brouwer bevat de namenvoorraad van nu talloze varianten aangezien er omstreeks 1800 nog geen uniforme spellingsregels werden toegepast.

Voor de Nederlandse Familienaambank wordt uitgegaan van twee ijkjaren: 1947 (volkstelling) en 2007 (gemeentelijke basisadministratie). De bevolking nam toe van 9 tot 16 miljoen, en van veel naamdragers groeide het aantal met vijftig tot zeventig procent. In 1947 droegen de Nederlanders ongeveer 125.000 ver-

schillende familienamen en in 2007 waren dat er 314.000; het aantal verschillende namen is meer dan verdubbeld.

De honderd meest voorkomende namen worden anno 2007 tezamen door meer dan 2 miljoen mensen gedragen, dat wil zeggen 12,6 procent van de bevolking; in 1947 was dat zelfs 13,6 procent. De top drie is ongewijzigd: 1. De Jong, 2. Jansen, 3. De Vries.

De top honderd van Amsterdam is ook niet erg veranderd, maar het is wel opvallend dat de meeste van de namen die er in staan, bijna gehalveerd zijn. De bevolkingsgrootte in Amsterdam is ongeveer hetzelfde